

Světlana Havlíčková

NOVÉ SMĚRY AMERICKÉ POLITIKY V ASII

Změnám v politice světových velmocí vůči kontinentům, regionům či jednotlivým zemím byla vždy věnována velká pozornost. O jedné z takovýchto změn, totiž o změně americké politiky vůči Asii, pojednává kniha Bernarda K. Gordona.¹ Publikace sestává z krátkého úvodu, šesti obsažných kapitol a závěru.

V úvodu autor konstatuje, že jsme na počátku nové éry v mezinárodní politice, kdy způsoby politiky z doby po druhé světové válce již nelze uplatňovat. Utváření nové americké politiky, především formulování jejích principů, se přednostně zaměřuje také na východní Asii (dále jen VA) - ta však není geograficky přesněji vymezena - jakožto nejdynamičtější oblast světa. S vývojem v této oblasti musí USA držet krok, aniž by přitom zničily příznivé podmínky, které pomáhaly vytvářet. Vzhledem ke změnám ve VA musí USA formulovat nově svoji politiku vůči celému asijskému kontinentu.

První kapitola pojednává o prioritách zahraniční politiky USA. Autor uvádí čtyři základní dokumenty, z nichž americká politika čerpá. Jsou to:

1. Tzv. Guamská doktrína prezidenta R. Nixona z července 1969, která zdůraznila potřebu vymežit národní životní zájmy.

2. Projev C. Weinbergera Užití ozbrojené síly (z 28. 11. 1984), v němž se jasně stanoví, za jakých okolností mohou USA použít své ozbrojené síly.²

3. Carterova doktrína, v níž byla bezpečnost v Perském zálivu prohlášena za americký životní zájem.

4. Reaganova doktrína, která měla globální charakter, bez geografického omezení.

¹ Gordon, B. K.: *New Directions for American Policy in Asia*. London, Routledge 1990, 170 s.

² Je to formulováno takto: 1. USA by neměly přistoupit k vojenskému zásahu, pokud nejde jasně o životní zájmy. 2. Bez podpory veřejnosti a Kongresu USA nemohou být vojenské zásahy úspěšné. 3. Je třeba se vyhnout závazkům, které se počátku jeví jako výhodné (především takovým, jež by s jistotou vedly k podobnému zásahu jako ve Vietnamu).

Ze všech těchto dokumentů je ovšem patrné, že ohnisky životních zájmů USA se staly Evropa a VA; Latinská Amerika zde nefigurovala, neboť USA se domnívaly, že události na jihoamerickém kontinentě neohrožují národní bezpečnost USA (názornou ilustrací tohoto mínění je i to, že prezident R. Reagan i přes svou popularitu nedostal stálou vojenskou podporu pro nikaragujské „contras“.)

Důvodem pro pokračující bezpečnostní zájem o Evropu a VA byla skutečnost, že „jenom v těchto dvou oblastech je taková úroveň ekonomického, průmyslového a vojenského potenciálu, jehož spojení pod jediným vedením by ohrozilo politickou integritu Spojených států a blahobyt jeho lidu“. To vedlo v zahraniční politice k uplatnění principu, který charakterizuje povahu amerického národního zájmu v obou oblastech: „USA nemohou připustit nadvládu jednoho národa ani v Evropě, ani v oblasti Tichého oceánu.“ (s. 7)

Autor zdůrazňuje, že v prvních desetiletích po druhé světové válce začal americký národní zájem ovlivňovat chování USA v oblasti asijského pobřeží Tichého oceánu, nejdříve v Koreji, později v Indočíně. Dále popisuje situaci v poválečné VA, úlohu USA v ní, americký zájem o Koreu a obavy z vytvoření „čínsko-sovětského bloku“. Nejvýznamnější chybou byla Eisenhowerova myšlenka, že „Vietnam je strategickým klíčem k jihovýchodní Asii“, která měla vyjadřovat obavy z „pádu“ Jižního Vietnamu, jenž by podle názoru tehdejší americké vlády vedl k celkovému zhroucení jihovýchodní Asie (dále jen JVA) v té podobě, jak ji po válce USA podporovaly, což by se mohlo rozšířit až do Indie. Americká porážka ve Vietnamu přivedla vznik tzv. vietnamského syndromu, který v povědomí Američanů přetrvával až donedávna³ a údajně ovlivnil i zmíněný Weinbergerův projev. Autor dodává, že cena této chyby je v současnosti ještě vyšší než v 50. a 60. letech, neboť v nazírání tamních států již USA nejsou „bezkonkurenční mocností“. Také VA se od 60. let značně změnila, stala se multipolárním prostředím. Nezměnil se jedině americký národní zájem v této oblasti, totiž že žádný stát nesmí asijsko-tichomořskou oblast (dále jen ATO) ovládnout.

V druhé kapitole nazvané Politická

³ Válka v Perském zálivu dovršila zvrát v tomto směru.

ekonomie nového asijského prostředí se uvádí, že důležitost VA ve světové a americké politice je dána politickými a ekonomickými faktory. Je to jediná oblast ve světové politice, kde se překrývají životní a bezpečnostní zájmy všech světových velmocí. Jako příklad uvádí autor konflikt v Kambodži, který se týkal Vietnamu a Thajska, nepřímě pak i SSSR a Číny a rovněž USA jakožto spojence Thajska a příznivce dalších států ASEANu, které jsou zde také významně zainteresovány.

Zájem o státy ATO vyjadřuje i obchod USA s touto oblastí: např. v roce 1987 činil 236 mld. USD, což bylo asi o 40 % více než obchod s celou západní Evropou. USA se snaží vyrovnávat své politické a hospodářské cíle v regionu: jednak soupeří se Sovětským svazem, který považují za vojensky silný stát, jenž se zde pokouší získat větší politickou a hospodářskou moc, jednak soupeří s mnoha ekonomicky silnými asijskými státy, jejichž ekonomiky mohou negativně ovlivnit i blahobyt USA. (s. 24)

Určitý posun v přístupu k řešení možných situací z toho vyplývajících i v přístupu Washingtonu k požadavku RZ na nový mezinárodní ekonomický řád shrnul v roce 1975 H. Kissinger ve dvou bodech:

1. uznat, že americká bezpečnost vyžaduje celkovou hospodářskou prosperitu a blahobyt v zemi;

2. uznat, že politika a ekonomika jsou v celé současné zahraniční politice USA nedělitelné.

Tato nedělitelnost vyplývá ze tří změn, které ovlivnily povahu světové politiky. Jsou to:

1. Vznik demokratických (nebo aspoň odpovědných) vlád.

2. Životní úroveň obyvatel země jako jeden z prioritních úkolů a cílů.

3. Rozšíření světového trhu.

V ATO se zvýšil význam obchodu zvláště v ekonomice nově industrializovaných asijských zemí (dále jen NIZ). Rozvoji prosperity v regionu však značně brání tzv. hospodářský nacionalismus, který může snížit obchod a celkovou ekonomickou aktivitu oblastí.

Japonsko a USA jsou obecně považovány za dva ekonomické póly ATO. Rozdíl mezi nimi je v tom, že do USA směřují hotové asijské výrobky, zatímco do Japonska se vyvážejí především suroviny. Autor rozebírá vliv deficitu obchodní bilance na zahraniční politiku USA a konstatuje, že pokud je

vysoký, je nebezpečím pro americkou ekonomiku.

Třetí kapitola je věnována úloze SSSR v Asii, především v ATO. Autor cituje z Gorbačovova projevu z července 1986 ve Vladivostoku a vysvětluje, proč je návrh vlády SSSR pro USA nepřijatelný. Konstatuje především, že SSSR se nemůže rovnat USA, pokud jde o ekonomiku; např. HNP je poloviční a přitom USA mají o 40 mil. obyvatel méně. Ke stejným výsledkům dochází, když porovnává přírůstek HNP, celkový obchod a zejména zahraniční obchod obou velmocí. Tím, že SSSR stále více obchodoval s východní Evropou, přestával být schopen obchodovat s ostatním světem. Také to, že sovětský export byl zaměřen téměř výhradně na ropu a další suroviny (což není charakteristické pro průmyslové velmoci), je pro SSSR handicapem. Autor shrnuje, že závislost SSSR na vývozu těchto komodit znamená, že tuto velmoc nelze vlastně považovat za vývozce. Při poklesu cen ropy a dalších surovin to pro SSSR znamená navíc nedostatek valut, a proto ho nelze považovat ani za významného dovozce. Z toho autor vyvozuje, že Sovětský svaz nemá velkou naději stát se asijsko-tichomořskou mocností.

Gordon soudí, že USA mají obavy ze současné pružné sovětské politiky, především z možných japonských investic na Sibíři. Japonsko jako hlavní rival USA v regionu VA by tím svoje vztahy s USA ještě více zkomplikovalo. Naopak autor oceňuje tvořivost a dynamiku politiky usilující v Asii o dosažení dlouhodobých cílů. Uznává též sovětskou jadernou sílu. Změny ve světě též dávají Sovětskému svazu větší možnosti v oblasti obrany, diplomacie a obchodní politiky. Autor dokazuje, že Moskva pochopila tuto možnost a začala rozvíjet čilé styky s Thajskem, Indonésií a Malajsií.

Čtvrtá kapitola se týká úlohy Číny v Asii a jejich vztahů s USA, Japonskem a JVA. Sleduje historické počátky americko-čínských vztahů, přičemž největší prostor věnuje období 50. a 60. let, kdy byly silně omezeny a na veškerý obchod s Čínou bylo uvaleno embargo. Konec chladným vztahům učinila až návštěva H. Kissingera v Pekingu v r. 1971 a především podpis Šanghajského komuniqué prezidentem R. Nixonem v únoru 1972, který znamenal „konec politiky zdržování tak, jak byla v Asii praktikována od r. 1950“.

Dále autor rozebírá problematiku Tchaj-wanu, která měla v bilaterálních vztazích USA a Číny velký význam a zdůrazňuje, že

Peking si vždy ponechával možnost svobodně rozhodovat v otázkách mezinárodní problematiky (např. Čína odmítla odsoudit sestřelení korejského civilního letadla i přes silné americké naléhání, ale naopak o dva roky později odsoudila americký nálet na Libyi).

Autor se dále zabývá čínsko-japonskými vztahy, především rokem 1978, který byl pro ně nejdůležitější, a úlohou Číny v JVA. V této souvislosti zdůrazňuje obavy z čínských menšin v zemích ASEANu, největší v Malajsii, Indonésii a na Filipínách, nejmenší v Thajsku (vzhledem k promísení s thajským obyvatelstvem).

Pro USA jsou zvlášť významné vztahy s Japonskem, které autor považuje v současnosti za ještě důležitější než vztahy s Čínou a zabývá se jimi v páté kapitole. Zdůrazňuje rozdíl mezi zahraniční politikou obou zemí. Zatímco tvůrci zahraniční politiky v Japonsku považují SSSR za nebezpečí pro asijskou stabilitu, japonská veřejnost není o něm přesvědčena (obdobně jako o nutnosti spojenectví s USA). V USA se naopak udržuje široký konsensus o sovětském nebezpečí pro Asii, světový mír a bezpečnost Spojených států. Tento rozdíl v chápání odráží nejen křehkost americko-japonských vztahů, ale i problémy, které jsou pod povrchem přátelství (autor zároveň odkazuje na Bílou knihu Obrana Japonska z r. 1986). V posledních letech se zvýšil zájem Japonska o Čínu a USA se tak dostaly na druhé místo. Autor vyjadřuje obavy z možného přesunu Japonska na trhy Číny a SSSR. Obdobně se USA obávají, že se oslabí jejich spojení s Japonskem v oblasti obrany a bezpečnosti, protože to ovlivní vojenské plány jak v SSSR, tak v Číně a povede k většímu zbrojení v oblasti ATO.

Poslední kapitola je zaměřena na změny vzájemných vztahů asijských států a na směry, jimiž by se měla nová americká politika v Asii ubírat. Gordon především zdůrazňuje touhu východoasijských zemí zachovat si samostatnost, nezávislost a možnost aktivně se podílet na mezinárodním dění. Některé posuny či změny v mezinárodní politice jsou podle něho výhodné především pro SSSR, který může využít svých šancí a zvýšit svou přítomnost v oblasti. Také růst ekonomického potenciálu v NIZ přispěl ke vzniku ekonomického napětí mezi nimi a může negativně ovlivnit politické ovzduší regionu. Úkolem USA proto bude: zachovat a podporovat „dobré rysy“ asijského prostředí, omezit nebo eliminovat prvky podkopávající

americké životní zájmy. Geograficky to znamená posílit politické aspekty amerických vztahů s Japonskem, s NIZ a se zeměmi ASEANu.

Dále se autor zabývá ekonomickými vztahy s Japonskem, ASEANem, podrobně popisuje funkce GATTU po druhé světové válce a dochází k názoru, že v současném světě, kdy se ekonomické vztahy změnily, se GATT přežil. Obhajuje výhodnost svobodných zón obchodu a za ideální kandidáty jak z ekonomického, tak politického hlediska považuje Japonsko, země ASEANu, Koreu a Tchaj-wan. V závěru autor uvádí čtyři body, jimiž by se měla politika Washingtonu v této oblasti řídit:

1. Usilovat o konkrétní výsledky v regionální spolupráci (zóny volného obchodu musí být zkoumány společně s Japonskem, ASEANem, Koreou a Tchaj-wanem, i když proces bude dlouhý a obtížný).

2. Skoncovat s vietnamským syndromem, což by mělo zamezit přeceňování vlivu Vietnamu, a přitom si uvědomit, že i konsolidace v celé Indočíně by byla pro USA problematičtější než možné alternativy, tj. větší úloha Číny a perspektiva dlouhodobé vojenské přítomnosti SSSR v Jihočínském moři.

3. Snížit možnosti SSSR dosáhnout sovětsko-americké rovnováhy v Tichém oceánu (např. podpořit přijatelnost amerických základů na Filipínách).

4. Uvědomit si, že snížení napětí v Asii - jako např. mezi Severní a Jižní Koreou nebo mezi Čínou a Tchaj-wanem - neodporuje záměrům USA.

Cílem USA v Asii je dosažení „multipolarity“ v regionu a veškerý asijský vývoj, který není přímo proti americkým zájmům, by měl být vítán.

Publikace je velmi bohatá faktograficky, je doplněna mapkami, v ekonomických částech tabulkami a grafy. Události a ekonomické údaje jsou dovedeny až do konce roku 1989, a proto jsou i závěry v mnohých případech vázány na tento rok. Vzhledem k tomu, že v letech 1990-1991 vývoj ve světě značně pokročil a ve světové politice došlo k převratným změnám jsou některé autorovy závěry již zastaralé. Přesto lze knihu doporučit všem, které zajímá problematika vztahů USA, JVA, Dálného východu, jejich historie i současný vývoj.